

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ОПОРУ НА ЖИТОМИРЩИНІ (1941-1944 РР.)

Позитивним наслідком приходу на Житомирщину оунівських похідних груп став розвиток місцевого націоналістичного руху, поява альтернативного й ближчого до населення світогляду. Українські повстанці, за вдалим висловом Г. Стародубець, “могли сподіватися лише на підтримку місцевого населення. Тому для них украй важливим було створення більш-менш безпечних умов для свого існування” [1, арк. 121].

Унаслідок приходу на Житомирщину сотні Івана Галеми та появи місцевого націоналістичного руху велика кількість членів похідної групи ОУН увійшла до складу місцевих установ як голови міських і районних управ, перекладачі, поліцаї. Таке становище давало змогу підтримувати зв'язки з населенням, вести серед нього пропаганду й поширювати мережу таємних інформаторів. Зокрема, у Мархлевському (нині Довбиському) районі діяла група “Мухи” (інше псевдо “Вихор”). Її завдання – було проведення широкої пропаганди націоналістичних ідей, збирання інформації про настрої населення, а також рекрутування нових членів ОУН

Резидентури націоналістичного підпілля в області найбільш активно діяли в п'яти районах: Андрушівському, Корнинському, Попільнянському, Ружинському та Червоноармійському [2, с. 119]. Це призводило до послаблення підтримки населенням радянської сторони в області. Зі свого боку це сприяло підвищенню авторитету ОУН в народі. Оунівському підпіллю вдалося встановити зв'язок із найвіддаленішими населеними пунктами краю [3, с. 55]. З появою на Житомирщині рейдуючих відділів ОУН та у зв'язку з появою тут місцевих збройних формувань воно спрямувало свою роботу також на забезпечення їхньої діяльності та ідеологічного впливу на населення. Окрім харчів, ліків, підпільники переправляли до загонів людей і постачали їх зброєю. Так, продукти харчування деякий час привозили до Житомира підводами із сіл Старосілля й Стара Котельня Андрушівського району та зберігалися на конспіративних квартирах громадян В. Галич і Г. Дубовик [4, арк. 1-2]. За свідченням В. Седлецького, вербування до УПА проводилося й серед бійців добровільного батальйону, який розміщувався в м. Бердичеві [5, с. 108]. Та ж особа, яка проводила вербування до ОУН (Муха), виготовляла одяг у с. Никонівка того ж Бердичівського району. У Червоноармійському районі (у с. Стрибіж) протягом 1941-1943 рр. діяла організація, більшу частину якої складали місцеві мешканці (Григорій Вайтман, Василь Гребенюк, Микола Мартинчук, Іван Сірик, Іван та Олександр Стрельченки, Федор Степарук і ін.). Одним із членів організації був священнослужитель, який переховував у себе на квартирі членів підпілля та передавав їм ліки [5, с. 103]. У Попільнянському районі націоналістична організація була створена в с. Килівка. Її очолили інспектор відділу райосвіти Ганзенко й агрономи Прищепа та Хомут [6, с. 15-16]. У Чуднівському районі в травні 1942 р. були розстріляні за випуск преси націоналістичного змісту працівники редакції газети “Визвольний шлях”. Організацією в районі керував І. Мусій (“Муха”) [6, с. 16].

На початку березня 1942 р. німці розпочали арешти оунівців. Обласного провідника Марчака було вбито ще в лютому [6, с. 17]. У м. Житомирі схоплено

12 членів ОУН. Серед інших були затримані Мацків, Шевченко, Чабан, які прийшли в область разом із похідними групами [7, с. 209]. Слідчі зіпо-СД дізналися від в'язня про місцезнаходження штаб-квартири бандерівського руху в Житомирі. 8 лютого 1942 р. німецька поліція увірвалася до підвалу розбомбленого будинку в Житомирі, де було викрито друкарню фальшивих посвідчень особи та літератури щодо підпільної діяльності націоналістів у місті, а також у Києві, Харкові та Полтаві.

13 квітня 1942 р. начальник поліції та СД у Житомирі Франц Рацезбергер видав наказ про затримання осіб, пов'язаних з ОУН (усього 356 осіб) [8, арк. 9].

Унаслідок цього ОУН(б) на Житомирщині була змушена перейти в підпілля. Частина її осередків була знищена, і тому зусилля організації спрямовані насамперед на підтримку вцілілих структур і, за можливістю, на створення нових. Улітку 1942 р. напади на німецькі штаби, спроби вбивства німецьких посадовців та підривів німецьких установ із боку українських націоналістів були поодинокими та спонтанними.

Після переходу ОУН на воєнний стан наприкінці літа 1943 р. Житомирщина та деякі західні райони Київщини, як відомо, потрапили до округи "Тютюнник". Керівництво цією округою було покладено на Федора Воробця (інакше відомий за псевдо "Верещака"). Згідно з інформацією з'єднань Бегми, Малікова, Сабурова в квітні 1943 р. повстанці активізували свою діяльність у північно-східних районах Рівненської області, які межують із Житомирщиною [9, арк. 52-56]. Згідно з тими ж повідомленнями групи націоналістів наприкінці березня – на початку квітня 1943 р. "розпочали активні дії проти радянських партизанів", нападаючи на їхні дрібні групи, влаштовуючи засідки у лісах, обстріли на околицях сіл тощо».

Проте на Житомирщині в 1943 р. значення таких дій рейдуючих відділів УПА було мінімальним і залишалось переважно пропагандистським. Націоналісти в останній період німецької окупації краю ставили перед собою завдання вивчити настрої населення й схилити його до ведення національно-визвольної боротьби. Для них партизанська боротьба була формою збройної самооборони українського населення на окупованій ворогом території. І тому метою повстанців був захист місцевих мешканців, недопущення перебування радянських партизанів у регіоні. У багатьох районах Волині й Полісся УПА заважала червоним партизанам чинити диверсії з огляду на відплатні акції з боку німців [10, с. 200-203].

Отже, діяльність українських повстанців на території Житомирської області характеризувалася активністю, установленням зв'язків із допоміжними поліцейними формуваннями на службі в німців і вербуванням їхніх членів, налагодженням підпільної мережі в районах області.

Загалом підтримка зв'язків із населенням, ведення пропаганди в середовищі місцевих мешканців залишалися пріоритетними завданнями в роботі ОУН на цих землях. Оунівському підпіллю вдалося встановити зв'язок із багатьма населеними пунктами краю. Навіть після арештів 1942 р. і переходу ОУН(б) на Житомирщині до ведення підпільної боротьби повстанська діяльність в краї не вщухала. Можна констатувати, що головне значення діяльності націоналістів на території області полягало у веденні постійної пропагандистської роботи з населенням.

Література:

1. *Стародубець Г. М. Українське повстанське запілля: (2-га пол. 1943 – поч. 1946 рр.) / [Наук. ред. Т. В. Марусик] – Т.: Підручники і посібники, 2006. – 527 с.*
2. *Шилук Д. М. Маловідомі сторінки з історії Житомирщини: (напередодні і в часи німецької окупації) / Ред. Р. Ю. Кондратюк;*

- упоряд. Г. П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во “Волинь”, 2010. – 200 с.
3. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939-1955 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Центр українознавства. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 840 с.
 4. Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі – АУ СБУ ЖО). – Фонд загальних справ (общий фонд). – Далі о.ф. – Спр. 13139
 5. Жилюк В. М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941-1955 рр.: Монографія. – Рівне: Волинські обереги, 2008. – 308 с., іл.
 6. Сергійчук В. Український здвиг: Наддніпрянина. 1939-1955 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Центр українознавства. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 840 с.
 7. Жилюк В. Оунівське підпілля на Житомирщині в роки фашистської окупації // Пам'ять століть. – 2005. – № 3-4. – С. 208-223
 8. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф. 1151. – Оп. 1. – Спр. 2.
 9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 62. – Оп. 1 – Спр. 19
 10. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / Відп. ред. Кульчицький С. В. – К.: Наукова думка, 2005. – 494 с.